

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

1-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

J.Qodirov	
Shaxsga yo'naltirilgan jismoniy tarbiya ta'limi jarayonida pedagogik monitoringni amalga oshirish omillari.....	99
M.Hamidjonov, N.Shodilbekov	
Futbolchilarning ruhiy va jismoniy jihatdan tayyorlashning asosiy usul va vositalari.....	103
B.Qurbonova	
Talabalarni hamkorlik pedagogikasi asosida ijtimoiy hayotga tayyorlashda moslashuvchanlik imkoniyatlarini oshirishni modellashtirish.....	107
D.Xakimova	
Innovatsion salohiyat pedagog faoliyatining ajralmas qismi.....	111
B.Umarov	
Raqamli texnologiyalar asosida pedagoglarning professional kompetentligini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari.....	114
Sh.Ro'zaliyev	
"Geymifikatsiya" va "Didaktik jarayonlar"ning metodik tavsifi.....	118
F.Yuldashev	
Ko'ngilli yong'in-qutqaruvchilarni o'qitishda interaktiv trenajyorlardan foydalanishning ahamiyati.....	123
A.Rajabov	
Mirbobo Naqshbandiy qalb zikri va uning turlari to'g'risida.....	129
Z.Xamraqulov	
Jinoyat huquqining o'qitilishida huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan hamkorlik qilish asoslari.....	133
S.O.Omonova	
O'zbekistonda sportni rivojlantirish bo'yicha davlat siyosati va bunda xotin-qizlar ishtiroki.....	138
A.T.Tuychiyev	
Raqamli texnologiyalar davrida tanqidiy fikrlashning ahamiyati.....	142
N.E.G'olibjon	
Oliy ta'lim talabalarining jismoniy sifatlarini aylanma mashqlar asosida rivojlantirish usullari.....	149
J.B.Hamraqulov	
Talabalarda ekologik axloqiy kompetentlikni shakllantirish imkoniyatlari.....	154

IQTISODIYOT

M.Adxamov	
Kichik mamlakatlarning milliy innovatsiya tizimlari raqobatchilik masalasi.....	158
A.A.Oripov	
Risklarni boshqarish tizimi asosida xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyati samaradorligini baholash.....	161

FALSAFA

M.Qaxxarova, M.Raximshikova	
Yoshlarning ongu tafakkurini shakllantirish va tarbiyalash mummosi.....	169
A.Sufiyev	
Tadbirkorlik madaniyatini oshirishning aksiologik va pragmatik omillari.....	175
B.G'aniyev	
Markaziy Osiyo mutafakkirlarining fuqarolik jamiyati haqida ilk ijtimoiy-falsafiy qarashlari.....	181
S.Yuldashev	
Jamiyat transformatsiyalashuvining yangi ijtimoiy-madaniy usullari.....	186
Sh.Usanov, E.Avazov	
Millatlararo munosabatlar mustahkamlanishida Surxondaryo viloyat turkman milliy-madaniy markazining o'rni.....	190
M.Choriyeva	
"Shoxnoma"da diniy ta'limotlar.....	195
K.Saydazimov	
Baholash va normalar mantig'ida axloqiy qadriyatlar.....	199
A.Mo'ydinov	
Ma'rifatli jamiyatni qurish va ma'rifatli inson sensualistik qarashining mohiyati.....	204

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA PEDAGOGLARNING PROFESSIONAL KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI**НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГОВ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ****SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF EDUCATORS BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES****Umarov Bekzod Azizovich¹****¹Umarov Bekzod Azizovich**

– Farg'ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar asosida pedagoglarning professional kompetentligini rivojlantirish yo'llari, xalqaro ilmiy tadqiqot markazlarda pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirish, ularning professional pedagogik faoliyat yuritishlarini ta'minlash, pedagogik jarayon omilkorligiga erishish, ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash, bu jarayonda raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan ratsional foydalanish tahlil qilingan.

Аннотация

В данной статье рассмотрены пути развития профессиональной компетентности педагогов на основе цифровых технологий, повышения профессиональной компетентности педагогов в международных научно-исследовательских центрах, обеспечения их профессиональной педагогической деятельности, достижения эффективности педагогического процесса, обеспечения качества и оперативности образования, цифровых технологий в этом процессе анализируется рациональное использование его возможностей.

Abstract

In this article, the ways of developing the professional competence of pedagogues based on digital technologies, increasing the professional competence of pedagogues in international scientific research centers, ensuring their professional pedagogical activities, achieving the effectiveness of the pedagogical process, ensuring the quality and efficiency of education, digital technologies in this process rational use of its capabilities is analyzed.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, professional kompetentlik, pedagogik jarayon, ta'lim sifati va samaradorligi, pedagogik ensiklopediya, iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanish, maxsus kompetensiya, ijtimoiy kompetensiya, shaxsiy kompetensiya, individual kompetensiya.

Ключевые слова: цифровые технологии, профессиональная компетентность, педагогический процесс, качество и эффективность образования, педагогическая энциклопедия, экономическое и социальное развитие, специальная компетентность, социальная компетентность, личностная компетентность, индивидуальная компетентность.

Key words: digital technologies, professional competence, pedagogical process, educational quality and efficiency, pedagogical encyclopedia, economic and social development, special competence, social competence, personal competence, individual competence.

KIRISH

O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida ta'lim tizimini isloh qilish, unga innovatsion yondashuvlarni olib kirish, pedagoglar tayyorlashni yangi sifat bosqichiga olib chiqish orqali ta'lim sifati va samaradorligini rivojlangan mamlakatlar darajasiga olib chiqish maqsad qilinmoqda. Bu esa pedagoglarning professional kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirish vazifalarni yuzaga keltirmoqda. Chunki pedagogning professional bo'lishi uning kasbiy faoliyati samaradorligini keltirib chiqaradi.

Mazkur pagarifda pedagoglarning kasbiy faoliyati samaradorligini oshirishda ulardagi professionalizmni shakllantirish, kasbiy kompetentlikni rivojlantirish ning ijtimoiy-pedagogik zarurati tadqiq etilgan.

Buning uchun esa, avvalo ko'pgina holatda sinonim so'zlar sifatida qo'llaniladigan pedagogik mahorat, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik muloqot, pedagogik texnika, shuningdek, "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarining mohiyatini aniqlashtirib olish zarur.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Pedagogikada o'qituvchi qobiliyati — bu imkoniyatdir, uning mohirligi zaruriy darajasi faqatgina o'qitish va tarbiyalash jarayonida takomillashib boradi va yutuqlarga erishishida zamin yaratadi. Tug'ma qobiliyatlar zehn deyiladi. Iqtidor, iste'dod, daholik — insonning ijodiy faoliyati jarayonida erishiladigan qobiliyatlarning rivojlanish bosqichlari hisoblanadi. Qobiliyatlar, xarakter

PEDAGOGIKA

kabi, — shaxsning faqatgina ma'lum faoliyatidagina mavjud bo'lgan sifatlaridir". Demak, pedagogik qobiliyat jarayonda shakllanuvchi jihat hisoblanadi [2].

Pedagogning pedagogik faoliyatida ta'lim oluvchilar bilan olib boradigan muloqoti muhim ta'lim-tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bu pedagogik muloqotning butun tizimida uning ma'naviy mazmundorligini oshirishni talab etadi, zero aynan pedagogik muloqot, ta'lim-tarbiyaning ma'naviy asoslarini shakllantirishga qaratilgan. Ijtimoiy-psixologik, tarbiyaviy va ma'naviy vazifalarning murakkabligi o'qituvchining kommunikativ faoliyatiga yuksak talablarni qo'yadi. Pedagogning ta'lim oluvchilar bilan muloqot jarayonida yuz berishi mumkin bo'lgan turli ziddiyatli vaziyatlarni tezda bartaraf etishi uchun, avvalo, o'z iksh doriga, pedagogik mahoratiga tayanishi kerak. Pedagogik muloqot asosida erishiladigan yutuqlar o'qituvchining ijodiy mehnati mahsulidir. B u mehnatning salbiy va ijobiy tomonlari bo'lishi shubhasiz. Faqat har bir vaziyatni oqilona baholash, uni to'g'ri rejalashtirish, tarbiyaviy jarayonlarda aql-idrok bilan muloqotni tashkil etishning o'zi kifoya. [1]. Ta'lim sifati va pedagoglar kasbiy faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan omilkor foydalanish masalalari ko'plab G'arb, MDH va mamlakatimiz olimlari tomonidan tadqiq etilgan va bugungi kunda ham mazkur jarayon tizimli amalga oshirilib kelinmoqda.

G'arb mamlakatlarida ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanish va pedagoglarning kasbiy faoliyatini modernizatsiyalash masalalari V.F.Nyumen, G.S.Diori, Marta R.Korbella, R.F.Sprol, A.Kroupley, P.Dripiyu, B.Krovell, D.Schaffer, A.V.Pirsonkabi olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

MDH mamlakatlarida pedagoglarning professional bilim va ko'nikmalarini raqamli texnologiyalar vositasida rivojlantirish masalalari G.V.Abramyan, V.V.Aleynikov, R.S.Arefyev, V.Bespalko, N.Gomulina, V.V.Davidov, M.V.Seliverstova, V.D.Shadrikovlar tomonidan o'rganilgan [3].

NATIJALAR

Bugungi kunda ta'lim sohasida yuz bergan yangilanishlar pedagogning kasbiy malaka, ko'nikma va bilimlarini oshirishga undaydi, ya'ni zamonaviy pedagog o'zining metodik kompetentligini rivojlantirishga zarurat sezadi. Bugungi kun oliy pedagogik ta'limining asosiy maqsadi – har tomonlama rivojlangan pedagogni tarbiyalashga qaratilgan. Pedagogning professional kompetensiyasini rivojlantirishda pedagogik va texnik-texnologik muammoli vaziyatni yaratish muhim bo'lib, pedagogik shart-sharoitlar bu jarayonni yaratibgina qolmay, uning hozirgi holatini ham belgilab beradi.

Zamonaviy ta'limda pedagogning professional kompetentligini rivojlantirish bosqichma-bosqich, pedagogik turkum fanlarining integratsiyasi, fanlararo aloqadorlik darajasida innovatsion yondashuv asosida pedagogik faoliyatida hamda muammoli masalalarni hal qilish orqali amalga oshiriladi.

Ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik yo'nalishi – bu turli sohalarda maqsadli innovatsion yondashuv, uning intellektual va axloqiy rivojlanishiga asoslangan inson faoliyati. Dunyoning rivojlangan mamlakatlari bilan bir qatorda mamlakatimizda ta'lim islohotlari jarayonida innovatsion ta'limdan foydalanish muhim yo'nalish hisoblanadi.

Pedagoglarning professional kompetentligini rivojlantirish ularni tayyorlashdagi eng qiyin vazifalardan biridir. Ayniqsa, ta'limni modernizatsiyalash davrida pedagogik faoliyatga moslashish muammosi tobora oydinlashib bormoqda.

Pedagoglarning professional kompetentligini rivojlantirishning tarkibiy tuzilishi quyidagilardan iborat:

- maxsus kompetensiya – pedagogik faoliyatni yetarli darajada bilishi, ularning kelajakdagi kasbiy rivojlanishini loyihalashtira olishi;
- ijtimoiy ta'lim – birgalikdagi pedagogik faoliyat, hamkorlik, shuningdek, metodik muloqot usullarini o'zlashtirish, o'z kasbining natijalari uchun ijtimoiy javobgarlik.
- kreativ-ilmiy faoliyat- pedagogning ilmiy dunyoqarashining muntazam o'sib borishi, ilmiy fikrlash tarzi asosida kreativ yondashuvlarni bera olishi.

MUHOKAMA

Pedagoglarning professional kompetentligining shakllanishi va rivojlanishi – bu ijodiy rivojlanish, pedagog atrofda o'zgarishlarga tez moslasha olish, tez kirishish qobiliyati, jarayonning ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy rivojlanishiga nisbatan ishlatiladi.

Pedagoglarning professional kompetentligini rivojlantirish pedagogik madaniyatni takomillashtirish, o'rganishga qiziqishning rag'batlantiruvchi omili sifatida ishlab chiqilishi kerak [5]. Muammoni hal etishning muhim omili pedagoglarning metodik kompetentligini oshirish, kasbiy bilim va ko'nikmalarini chuqurlashtirishdir.

Pedagogning professional kompetentligini innovatsion yondashuv asosida rivojlantirish ta'lim muammolari, muloqot yo'llari haqida to'liq tasavvur beradi. Hodisani har tomonlama nazariy, uslubiy va amaliy o'rganish innovatsion yondashuv asosida pedagogning metodik kompetensiyasining rivojlanish darajasini tizimli aniqlashda yuzaga keladigan yondashuvni taqdim etishga imkon beradi. Harakat tartibi hamda ularning tarkibi pedagoglarning aqliy va amaliy imkoniyatlarini hisobga olib yetarli darajada ishlab chiqilishi zarur. Har qanday ta'lim texnologiyasi ba'zi bir metodologik talablarga yoki texnologik mezonlarga javob bera olishi kerak.

Innovatsiya – bu vosita, ya'ni yangi usul, metodika, texnologiyadir. Innovatsiya ta'lim jarayonida rivojlanadi. Ta'lim jarayonida innovatsiyani rivojlantirish uchun tashabbuskorlikni oshirish kerak, tashabbusni oshirish uchun muammoli vaziyatni hosil qilish kerak. Qachonki muammoni hal qilish uchun yoki muammoli vaziyatdan chiqish uchun pedagog yangi g'oya bilan chiqish qiladi.

Innovatsion yondashuv asosida professional kompetensiyani rivojlantirishning maqsadi – kasbiy va shaxsiy rivojlanish jarayonida kelajakdagi ta'limning tarkibiy qismlarini ishlab chiqish bo'lib, o'z-o'zini anglash, baholash va boshqarish va turli ta'lim muassasalarida ishlashga tayyorgarlik, umumiy va maxsus fanlarning vazifalari ishlab chiqilishi kerak. Pedagogik va texnologik muammolarni aniqlash va hal qilish bo'lajak professional pedagogning pedagogik faoliyatining asosi bo'lib, pedagogik, kasbiy bilimlarni egallashga ijobiy munosabatda bo'lishga yordam beradi. Kelajakdagi kasbiy faoliyatning individual usulining asosi sifatida o'quv, pedagogik va ishlab chiqarish faoliyatining reproduktiv va ijodiy usullari shakllanadi, muhim kasbiy va ijodiy bilimlar rivojlanadi, pedagogik fazilatlar, kasbiy va shaxsiy o'zini o'zi rivojlantirish ehtiyoji paydo bo'ladi.

Izlanish jarayonida, aniqlanadiki, innovatsion yondashuv asosida pedagogning yangiliklarni ta'lim muammosiga kiritish bo'yicha ijodiy faoliyatini jalb etishga tayyorgarligi, nazariy va amaliy mashg'ulotlar tashkil etish uchun innovatsiyalar kiritishga qaratilgan harakatlar natija berishga ishonchi, shaxsiy maqsadlarining innovatsion faoliyat bilan mosligi va muvofiqligi hamda pedagog o'zini innovatsion faoliyatiga yo'naltirish uchun yangilikni idrok qilishga tayyorlash va yangicha harakat qila olish ko'nikmasini shakllantirish. Ta'limga innovatsion yondashuv faqatgina ma'lumotlar va ko'nikmalarning yig'indisini egallashdan iborat bo'lgan ta'lim natijalariga emas, balki, shaxsning kasbiy faoliyatda turli xil muammolarni mustaqil ravishda yecha olishga qodirligi va tayyorligiga yo'naltirilgan ta'lim natijalarining yangi turlarini yuzaga keltiradi.

Jamiyatning barcha sohalaridagi rivojlanish, faol kadrlarga bog'liq bo'lib hisoblanadi. Zero, jamoa, tashkilotni har bir a'zosi u yoki bu darajadagi kadr hisoblanadi. Demak, kadrlar faoliyatini baholashda shaxsning ijtimoiy-psixologik xususiyatlariga ahamiyat qaratish zarur.

Pedagoglarning professional kompetentligini rivojlantirishda ularning pedagogik faoliyatdagi faolligini oshirish, kasbiy faolliqi uchun to'g'ri motivatsiyani bera olish talab etiladi. Psixologiyada "faollik" inson faoliyatidagi muhim xususiyat sifatida xarakterlanadi. Shuningdek, shaxsni ijtimoiylashuvi jarayonidagi ehtiyojlari va ontogenezda orttirilgan, tug'ma, hayotni umum-jamlangan xarakteristikasi hisoblanadi.

Pedagogik faoliyatda pedagoglarning professional kompetensiyasini rivojlantirishda kasbiy va ijtimoiy faollik uyg'unligi talab etilar ekan, eng avvalo faollik tushunchasining mazmun mohiyatini anglash, shu asosda pedagoglarda faollikka motivatsiyani shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik asoslarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Demak, "faollik" — insonni tashqi muhitga intensiv ta'siri va maqsadga erishishdagi to'siq(qarama-qarshilik)larni yengib o'tishidir. Bu organizm va tashqi muhit, subyekt va tashqi-muhit, shaxslararo va ijtimoiy muhitdagi qarama-qarshiliklarni bartaraf etishga qaratiladi. Tadqiqotchi olim A.Maslou fikriga ko'ra, insondagi "faollik" birlamchi determinant — ichki, immanent, ya'ni insoning xos bo'lgan intilish va xohish hisoblanadi. Mazkur tizimga shaxs faolliqi bosh omil sifatida qaraladi. Boshqa bir olim X.Xekxaufen fikricha motivatsiya – shaxsning psixodinamik tizimi bo'lib, tashqi muhitga nisbatan shaxsning hayotiy munosabatini belgilovchi va uning faoliyatini boshqaruvchi, yo'naltiruvchi, tashkillashtiruvchidir. Motivatsiyaning xususiyati va dinamikasi qator faktorlar orqali yuzaga keladi. Psixik jarayonlar vaziyat, irodaviy, emotsional, shaxs tuzilishiga bevosita bog'liq bo'lgan (ehtiyoj, ustanovka,

qadriyatlarga yoʻnalganlik), shaxsni tashqi olamga munosabati, shaxsiy faollik, natijalarni rejalashtirish, oldindan belgilashdir [4].

XULOSA

Fikrimizcha, pedagogik faoliyatda tushunchalarga asoslangan ijtimoiy stereotiplar ham mavjud boʻlib, u pedagog xatti-harakatlarini maʼlum bir modelga tushirib qoʻyishi mumkin ekan. Yaʼni, pedagog oʻngiga oʻrnashib qolgan “yolgʻon” tushunchalarga asoslangan ijtimoiy stereotiplar xatti-harakatlarni bitta “qolip”ga tushirib qoʻyishi mumkin boʻladi. Bu esa, pedagog xatti-harakatlarini boshidanoq notoʻgʻri yoʻnalishga kirib qolishiga olib keladi. Demak, ijtimoiy stereotiplar bir insonni hattoki, guruhni boshi berk koʻchaga olib kirishi mumkin deb hisoblashimiz mumkin [8]. Bu boshqa shaxslarni guruhlar ustidan manipulyatsiyasiga olib keladi. Natijada, insonda shaxsiy omadsizlik, jamiyatda turli tushunmovchiliklar, janjallar, urushlar, ijtimoiy hayotda esa, shaxslar oʻrtasida qoʻrquv, nafrat va noqulayliklarni kelib chiqishiga sabab boʻlishi mumkin. Yolgʻon stereotiplar inson hayotini nafaqat izdan chiqarishi, balki kishilarda boshqalarning irqi, millati, tashqi koʻrinishiga, hayot tarziga nisbatan nafratni kuchayishiga olib keladi.

Shunday ekan, pedagoglar faoliyatini jamiyatda oʻrganilgan ijtimoiy stereotiplardan xalos qilish, ularni qolip va komplekslar ichida yashash va ishlashdan, akademik erkinlikda faoliyatini yoʻlga qoʻyishga yoʻnaltirish har doim dolzarb vazifa boʻlib qoladi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. 2020-yil 5-oktabrdagi «Raqamli Oʻzbekiston — 2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PF-6079-son Qarori.
2. Atakulova N.A. Taʼlim jarayonida oʻquvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish. Monografiya. -T.: 2016. - B.11. Asomova R.S. Kasb tanlash motivatsiyasi va uning dinamikasi: Avtoref. psix. fan. nom. ... diss. – T., 2002. – 28 b.
3. Berdibekov P., Rashidova G. Taʼlim-tarbiya jarayonini rivojlantirishning ilmiy-pedagogik jihatlarini /Xalq taʼlimi J. 2016 №2. -B.29.
4. Inoyatov U., Xodjayev B. Umumtaʼlimiy kompetensiyalarni loyihalashtirishning konseptual asoslari//Xalq taʼlimi J.-T.: 2016.№2. –S. 7-15.
5. Muslimov N.A., Urazova M.B., Eshpulatov Sh.N. Kasb taʼlimi oʻqituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. – T.: Fan va texnologiya, 2013. – B.6.
6. Benjamin Crowell. Newtonian Physics// Light and Matter / Fullerton, California-2012. BenjaminCrowell Revolution in PhysicsThe Modern Light and Matter Fullerton, California-2012
7. John Dirk Walecka. Introduction to Modern Physics// College of William and Mary:USA ,Jul -2008.
8. Zanina L.V., Menshikov N.P. Osnovi pedagogicheskogo masterstva. /Seriya “Uchebniki, uchebniye posobiya”. – Rostov n/D: Feniks, 2003. – 288 s.
9. Elisabeth Kastenholz, Maria Cam eiro, Celeste Eusebio «The impact of socio-demographics on tourist behavior - analyzing segments o f cultural tourists visiting Co im b ra» University o f Aviero, 2004.
10. Ismailov A.F. Akademik litseylarda tarix fanini oʻqitishning innovatsion texnologiyalarini takomillashtirish: Avtoref. ped.fan.boʻyicha fal.dok. – Toshkent, 2018. – 50 b.
11. Раченко И.П. Диагностика развития педагогического творчество учителя. – Пятигорск, 1992.- 196 с.
12. Симонов В.П. Диагностика личности и профессионального мастерства преподавателя. – М.: МПА, 1995. – 189 с.
13. Тарасевич Н.Н., Кривонос И.Ф. Учителю о педагогической технике. – М.: Педагогика, 1987. – 216 с.
14. Shonazarov Q.R. Boʻlajak tarix oʻqituvchilarini maktab oʻquvchilarida tarixiy tafakkurni shakllantirishga tayyorlash.Diss.ped.f.n. –Toshkent, 2002. -134 b.
15. Энциклопедия педагогических технологий. – SPb.: KARO, 2005. – 56 s.
16. Якушева С.Д. Основы педагогического мастерства.– Москва, Академия, 2012. – S. 256.\
17. Winter J. Sites of Memory, Sites of Mourning: The Great War in European cultural history – Cambridge, 1995. – 326 p.